

РАРИТЕТНА ФАУНА ХРЕБЕТНИХ ТВАРИН НПП «СИНЕВИР»

На підставі вивчених матеріалів і результатів польових досліджень уточнено експертний список видів тварин, поширених на території парку. Крім того, видовий склад тварин проаналізований з точки зору приналежності видів до Червоної книги України (2009), різного роду міжнародних конвенцій та угод.

Усього на сучасній території парку зареєстровано 56 видів хребетних тварин, занесених до Червоної книги України (2009), 6 видів – Червоного списку МСОП, 167 видів – Додатків Бернської конвенції, 54 види Боннської конвенції, 22 види – Вашингтонської конвенції і 17 видів – Угоди про збереження кажанів у Європі.

Ключові слова: фауна хребетних, моніторинг, охорона, НПП «Синевир»

Тваринний світ південно-західного макросхилу Українських Карпат і НПП «Синевир», зокрема, відзначається переважанням лісових екосистем, високим ступенем біорізноманіття, зокрема й значною кількістю раритетних таксонів фауни. Одним із завдань об'єктів природо-заповідного фонду Карпат є збереження важливих природних комплексів цієї території.

Методи і матеріали

Згідно з даними, наведеними в «Геоботанічному районуванні України» [4], територія НПП «Синевир» знаходиться у Європейській широколистянолісовій області, Центральноєвропейської провінції, Східнокарпатської гірської підпровінції. У межах останньої територія парку розміщена в Гірськокарпатському окрузі (Горганський район, підрайони Горганський і Вододільногорганський), Карпатському окрузі: у районах, Міжгірсько-Рахівському (Міжгірський підрайон) і значно менша частина – в Кушницько-Широколужанському районі, де бук характеризується найкращим ростом у межах усієї Карпатської дуги.

Карпатський геоботанічний округ букових лісів відзначається складністю фізико-географічних умов, які сприяють формуванню фітоценотичних смуг: чистих букових закарпатських лісів і темнохвойно-букових приводільних лісів. У межах Гірськокарпатського геоботанічного округу смерекових лісів виділяються дві рослинні смуги – чистих

смерекових лісів, які займають високогірні частини схилів понад 1200 м над р.м., і мішаних – з ялицею й другим ярусом бука. До цього округу належать також острівні високогірні мохово-лишайникові пустища, каменисті розсипи і зарості гірської сосни.

Згідно з зоогеографічним поділом [10], територія НПП «Синевир» знаходиться в межах гірсько-лісової та полонинної ділянок Карпатського району Центрально-Європейського округу Європейсько-Західносибірської лісової провінції бореальної Європейсько-Сибірської під області Палеарктичної області.

Для гірсько-лісової ділянки характерні листяні (переважно, букові) і хвойні ліси з криволіссям. Полонинна ділянка характеризується переважанням гірських лісів і сланців. Її фауна значно бідніша, однак тут трапляються типово високогірні види тварин, в тому числі й низка ендемічних форм: тритон карпатський *Lissotriton montadonii*, глушець *Tetrao urogallus rudolphi*, сова довгохвоста *Strix uralensis macroura*, білка карпатська *Sciurus vulgaris carpaticus* та ін.

Дослідження фауни території парку проводили як методом маршрутних інвентаризаційних досліджень, так і на постійних пробних площах (ділянках чи трансектах). Саме на таких площах проведений моніторинг фауни для дослідження стану збереженості природного складу або структури

угруповань або окремих чи груп видів (їхніх популяцій).

Особлива увага під час проведення таких досліджень – з'ясування хорологічних та екологічних особливостей фонових видів, а також рідкісних, нечисленних і локально поширених (карпатських ендеміків, реліктових видів), насамперед тих, що занесені до Червоної книги України [8].

Головні риси фауни НПП «Синевир»

Сучасний стан, багатство та різноманітність фауни НПП «Синевир» визначаються природними умовами регіону, і в першу чергу, його пограничним розташуванням, що сприяє обміну флористичним і фауністичним матеріалом з прилеглими прикарпатськими регіонами. Особливості фізико-географічних умов сприяли формуванню тут лісостанів різного видового складу. Така ситуація не могла не вплинути на склад і структуру тваринного світу.

Оцінюючи питання фауністичної репрезентативності території парку, то слід зауважити, що вона добре репрезентує фауну Карпат. Однак, для неї характерні певні типові риси. Насамперед, фауна парку демонструє характерну для гір висотну диференціацію. Тут представлені пояси передгірний, букових і смерекових лісів, субальпійський (гірськосонового криволісся), альпійських лук. Разом з тим, деякі висотні відмінності розташування цих поясів на цій території можуть мати певний вплив на поширення гірської фауни.

Таким чином, на території парку представлені як представники типово гірської фауни, так і тваринного світу передгір'я. Завдяки наявності водойм, у т.ч. числі й зі значною площею відкритого плеса (Теребле-Ріцьке водосховище), тут можуть бути представлені деякі водно-болотні види птахів. Окрім того, ця територія може відігравати надзвичайно важливу роль для перелітних птахів, як місця їх міграційного відпочинку.

Високий ступінь заліснення території парку зумовив, що його гори заселені відносно багатую автохтонною фауною, в межах якої знайдеться значна

кількість реліктів давніх карпатських лісів, насамперед – серед ссавців і птахів. Види лісових зооценозів на території парку є домінантною екологічною групою тварин, що зберігає багато первинних і консервативних рис.

Характерною рисою фауни парку є наявність у ній, особливо її лісовому аспекті, таких важливих для збереження біорізноманітності фауни, як хижі види, серед них - лісовий кіт *Felis silvestris* Schreb., рись *Lynx lynx* L., вовк *Canis lupus* L., річкова видра *Lutra lutra* L., бурий ведмідь *Ursus arctos* L., беркут *Aquila chrysaetos* L., малий підорлик *Aquila pomarina* Brehm, пугач *Bubo bubo* L., волохатий сич *Aegolis funereus* L., сичик-горобець *Glaucidium passerinum* L. [1, 2, 5, 6, 7]. Без сумніву, територія парку і його прилеглі ділянки становлять сьогодні дуже цінне в Україні та й в усіх Карпатах середовища існування багатьох видів тварин, у тому числі й рідкісних.

Фауністична репрезентативність фауни НПП «Синевир»

Просторове розташування парку, наявність на його території певної різноманітності ландшафтів, певною мірою різних за структурою та геофізичними особливостями, істотною мірою зумовили зоогеографічні особливості, видовий і чисельний склад його фауни. Поєднання цих ландшафтів, а також інтразональних елементів, зумовило значну видову концентрацію та різноманітність видів тварин у цьому регіоні. Геоморфологічні та кліматично-оселищні відмінності різних частин парку спричинили досить значні біоценотичні відмінності та зумовили формування високої різноманітності видового складу тварин цього регіону.

Різноманітність серед хребетних є загалом вища на нижчих гіпсометричних висотах і характеризується вищими показниками в гетерогенних, мозаїчних і структурно багатих оселищах, ніж у гомогенних і відкритих. При цьому поруч з типово південними, теплолюбними видами (напр., мухоловка білошия *Ficedula albicollis* Temm., полоз лісовий *Zamenis longissimus* Laurent., та ін.) трапляються

представники елементів зовсім іншого походження, переважно тайгового (тетерук *Lyrurus tetrrix* L., орябок *Tetrastes bonasia* L., гірський дрізд *Turdus torquatus* L., довгохвоста сова *Strix uralensis* Pall.).

Видове багатство хребетних тварин у горах є функцією висоти території над рівнем моря і, зі зростом висоти його показник зменшується.

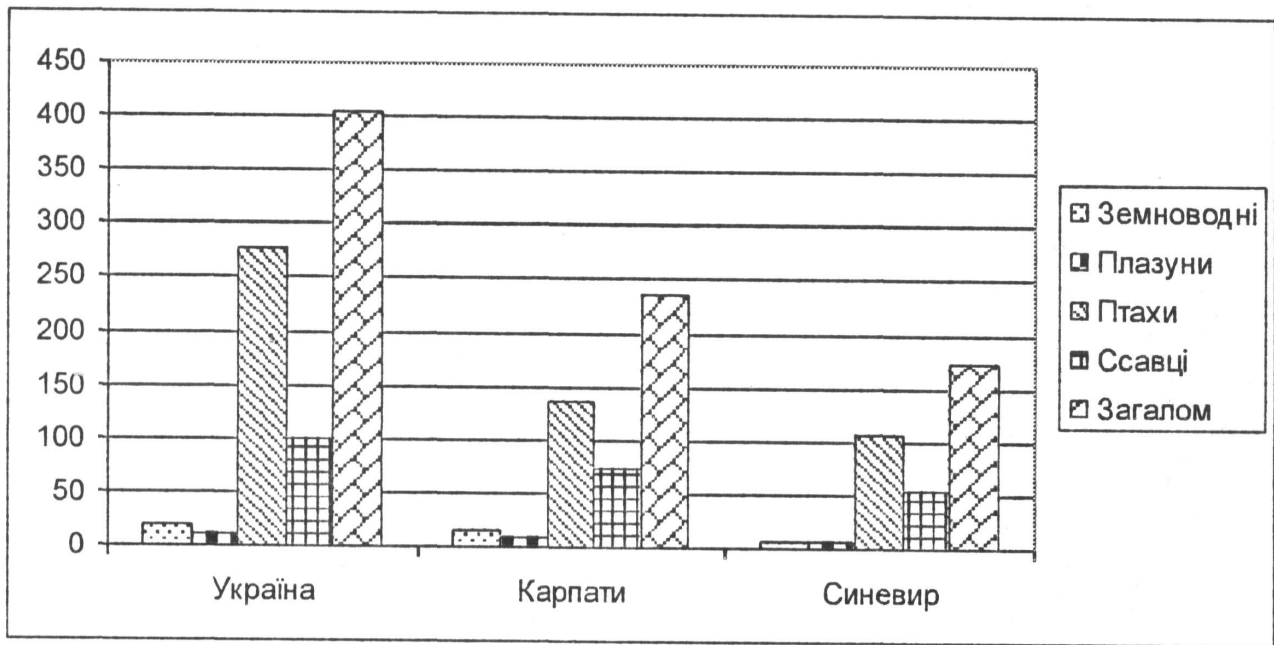

Рис. 1. Кількість видів хребетних тварин, виявлених у НПП «Синевир», порівняно з кількістю видів в Українських Карпатах і в Україні

Однак, слід зазначити, що в екосистемах парку серед хребетних видів тварин немає ендемічних елементів. Це зрозуміло, оскільки ця група тварин, на відміну від безхребетних, загалом відзначається високою оселищною пластичністю та легкістю заселення нових територій. До специфічних рис цієї фауни належить, швидше, не якісні, а кількісні параметри і просторова структура угруповань зообіоти.

Територія парку характеризується дуже важливими оселищами, де пролягають міграційні шляхи багатьох видів великих ссавців. При цьому, деякі ділянки парку є «ключовими» (*stepping stones*) для їх міграції. Попередні дослідження показують, що проведення успішної охорони й відповідного господарювання (менеджменту) великих тварин неможливе без знання шляхів міграцій і місць відпочинку.

Характерною рисою гірської фауни, зокрема – орніто- і теріофауни, є її значні сезонні переміщення. Багато видів на зиму мігрують у низини чи підніжжя гір, де наявні вищі шанси на виживання, ніж високо в горах, а пізніше, у весняний

період, знову повертається на більші висоти. Ці маршрути міграцій тварин, так зв. міграційні коридори, потребують охорони та підтримання функціональності, як для сезонних, так і дисперсних переміщень. Часто їх роль відіграють долини річок і потоків, які в цьому випадку мають базове значення.

Слід також додати, що долини річок і більших потоків можуть відігравати важливу історичну роль у довготермінових змінах фауни, у переміщенні зоогеографічних елементів і появи нових видів. Типовим прикладом для ілюстрації цього процесу в Карпатському регіоні в останні десятиліття став бобер європейський *Castor fiber* L. [3].

Раритетна фауна парку виділена на підставі Червоної книги України (2009), Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи (IUCN Red list, 2009), Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, або Бернської конвенції (1979), Конвенції про збереження мігруючих диких тварин (Бонн, 1979) та ін. Низка видів НПП «Синевир» також наведена в Червоній книзі Українських Карпат [9].

Усього на сучасній території парку зареєстровано 56 видів хребетних тварин, занесених до Червоної книги України (2009), 6 видів – Червоного списку МСОП, 167 видів – Додатків Бернської конвенції,

54 види – Боннської конвенції, 22 види – Вашингтонської конвенції і 17 видів (кажани) – Угоди про збереження кажанів у Європі (табл.1)

Таблиця 1

Список рядів хребетних тварин НПП «Синевир», з указанням категорій у різних природоохоронних документах

Вид	ЧКУ	Берн	EU	IUCN		
Клас круглороті Cyclostomata						
Ряд міногородібні Petromyzontiformes	1	-	1	-		
Клас Риби Pisces						
Ряд шукоподібні Esociformes	-	-	-	-		
Ряд коропоподібні Cypriniformes	6	7	1	1		
Клас Земноводні Amphibia						
Ряд Хвостаті земноводні Caudata	3	3	1	-		
Ряд Безхвості земноводні Anura	2	7	4	-		
Клас Плазуни Reptilia						
Ряд Лускаті Squamata	2	7	3	-		
Клас Птахи Aves						
Вид	ЧКУ	Берн	Бонн	BD	SPEC	CITES
Ряд Норцеподібні Podicipediformes	-	1	-	-	-	-
Ряд Лелекоподібні Ciconiiformes	1	2	1	1	1	1
Ряд Гусеподібні Anseriformes	-	3	3	3	1	-
Ряд Соколоподібні Falconiformes	2	7	7	3	4	7
Ряд Куроподібні Galliformes	3	3	-	3	1	-
Ряд Журавлеподібні Gruiformes	1	2	2	2	2	1
Ряд Сивкоподібні Charadriiformes	-	5	4	4	1	-
Ряд Голубоподібні Columbiformes	1	2	-	3	2	-
Ряд Зозулеподібні Cuculiformes	-	1	-	-	-	-
Ряд Совоподібні Strigiformes	5	7	-	5	3	7
Ряд Дрімлюгоподібні Caprimulgiformes	-	1	-	1	1	-
Ряд Серпокрильцеподібні Apodiformes	-	1	-	-	-	-
Ряд Сиворакшеподібні Coraciiformes	-	1	-	1	1	-
Ряд Одудоподібні Upupiformes	-	1	-	-	-	-
Ряд Дятлоподібні Piciformes	3	8	-	4	3	-
Ряд Горобцеподібні Passeriformes	1	57	21	11	26	-
Разом:	17	102	38	40	46	16
Клас Ссавці Mammalia						

Вид	ЧКУ	Берн	Бонн	EU	IUCN	CITES
Ряд Комахоїдні Insectivora	2	4	-	-	-	-
Ряд Рукокрилі Chiroptera	15	16	16	16	3	-
Ряд Хижі звірі Carnivora	7	12	-	8	2	6
Ряд Зайцеподібні Lagomorpha	-	1	-	-	-	-
Ряд Гризуни Rodentia	-	5	-	3	-	-
Ряд Парнокопитні Artiodactyla	-	2	-	-	-	-
Разом:	24	40	16	27	5	6
Всього хребетних тварин:	56	167	54	77	6	22

Умовні позначення:

ЧКУ, 2009 – Червона книга України (2009); Берн – Бернська конвенція; Бонн – Боннська конвенція; EU – Директива щодо збереження біотопів, флори та фауни Європи (щодо птахів – «Пташина директива»); IUCN – Міжнародна спілка охорони природи (лише категорії CR, VU, NT); CITES – Вашингтонська конвенція.

Таким чином, підсумовуючи попередню експертну оцінку раритетної компоненти рослинного і тваринного світу НПП «Синевир», можна стверджувати про його важливу роль в охороні та збереженні біорізноманіття цього регіону, що є невід’ємною умовою для збереження раритетного біорізноманіття України загалом та Українських Карпат, зокрема

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Башта А.-Т. В., Потіш Л. А. Лісовий кіт (*Felis silvestris* Schreb.) на Закарпатті: оцінка стану популяції // Наукові записки Ужгородського національного університету. Сер.: Біологія. – 2004. – Вип. 15. – С. 44-47.
2. Башта А.-Т. В., Потіш Л. А. Ссавці Закарпатської області. – Львів, 2007. – 260 с.
3. Башта А.-Т.В., Потіш Л.А. Експансія бобра європейського *Castor fiber* L. в регіоні Українських Карпат // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Біологія. – 2012. – Вип. 33. – С. 144-153.
4. Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наукова біло думка, 1977. – 301 с.
5. Луговой О., Ковальчук А. Раритетна фауна Закарпаття. Хребетні тварини. – Ужгород, 1999–2000. – 124 с. (Сер. Раритетна фауна Закарпаття. – Кн. 1).
6. Потіш Л.А. Птахи Закарпатської області (анотований список). – Львів, 2009. – 124с.
7. Турянін І.І. Хутрово-промислові звірі та мисливські птахи Карпат – Ужгород: Карпати, 1975. – 176 с.
8. Червона книга України. Тваринний світ. (під ред. І.А.Акімова). – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
9. Червона книга Українських Карпат. Тваринний світ (під ред. О.Ю. Мателешко, Л.А. Потіш). – Ужгород: Карпати, 2011. – 336 с.
10. Щербак Н. Н. Зоогеографическое деление Украинской ССР // Вестник зоологии. – 1988. – № 3. – С. 22-31.
11. Щербак Н. Н., Щербань М. И. Земноводные и пресмыкающиеся Украинских Карпат. – К.: Наукова думка, 1980. – 268 с.